

Kevadised seened haavikus

KUULO KALAMEES

Kindlasti teab haavikuemand ning teavad ka hiired ja oravad igiimmusest ajast, et seenetega võib haavikus juba kevadel mõnusasti einestada. Eestimaa seeneteadlased on sellest palju hiljem teada saanud, kuid siiski juba aastakümnete eest.

Minu välipäevikus on 10. mail 1959 sissekirjutus Põlvamaalt Laane raudteejaama juurest saluhaavikust: koos Ain Raitviiruga leidsime seal sörmkübarseene (*Verpa bohemica*). Eriti hakkab seal silma märkus: "ESMASLEID EESTIST!" Tookord *Verpa* perekonda kuulunud sörmkübarseen on nüüdseks saanud hoopis teise nimetuse: kurrel.

Kurrelit (*Ptychoverpa bohemica*) oleme hilisematel aastakümnetel leidnud peaaegu igal kevadel niisketest ja märgadest salu- ja lodustuvatest haavikutest ning haavasegametsadest. Nüüd on ta meil üks tavalisemaid, paiguti lausa hulgi kasvav kevadseen. Mine võta kinni, kas see liik on tõepoolest hakanud järjest hoogsamalt levima või on hoopis seeneteadlased hakanud kevaditi märksa sagedamini metsas käima.

Kurrel on kottseen, kuulub mürklike sugukonda. Tema viljakehad on kaunis suured ja silmatorkavad: ookerkollakaspruun kellukjas kübar on tüüpiliselt kuni viis sentimeetrit kõrge ja niisama lai, valge jalg tihti pikk ja tüse, kuni 10 (15) x 2 cm. Erakordselt suuri viljakehasid kasvatasid kurrelid maikuu 1966. aastal Valgerannas Pärnu lähedal. Seal kandis oli tookord üldse erakordne kurreliaasta, mil seen kübara läbimõõt küündis isegi kuni 15 sentimeetrini. Kurreli kübar, mida katavad sügavad tihedalt paiknevad pikivoldid, kinnitub jalale ainult äärmises tipus, serv jääb vabaks. Viljakehad on väga haprad, õõnsad. Kurrelile on iseloomulikud hiigelsuured (60–80 x 17–22 µm) silinderjas-ellipsoidsed eosed, igas eoskotis vaid kaks; teistel kottseentel on tavaliselt eoskotis kaheksa mitu korda väiksemat eost. Kurreli viljakehad ilmuvad meil enamasti maikuu keskpaiku ja teisel poolel, toomingate õitseajal, vananenud viljakehi võib muidugi leida veel juuni alguseski.

Kurrel on söödav värskelt, parim pannil praetult, mingil juhul ei vaja kupatamist. Seen kuulub kahtlemata Eesti söögiseente kõrgklassi, on levinud ja väga sage üle kogu Eesti, enamasti leiab teda ikka nii rohkesti, et saab korraliku korvitaie. See seenestajatele veel vähe tuntud liik väärrib igati lähemat tundmaõppimist: tema järele tasub metsa minna, just praegu ongi õige aeg.

Mürklid. Haavametsadest võib leida ka kaht mürklike ümarmürklit (*Morchella esculenta*) ja kuhikmürklit (*M. conica*), kuid nemad on peale haava seotud ka paljude teiste puudega. Kurreliga võrreldes on mürklitel kübara välispind kärjeline: munajate viljakehadega ümarmürklil asetsevad kärjed korrapäraselt, koonusja kujuga kuhikmürklil pikiridadena. Ümar- ja kuhikmürkel erinevad

Kurrel on väga hea söögiseen: tema pärast tasub ette võtta retk haavikusse toominga õitsemise aegu.

Märkleid võib leida peale haava ka teiste puude alt: munajate viljakehadega ümarmärklil (vasakul) asetsevad kärjed korrapäralt, koonusja kujuga kuhikmärklil (paremal) pikiridadena.

kurrelist oluliselt veel selle poolest, et nende kübara alumine serv on jalaga jäigalt kokku kasvanud. Märklid kasvavad meil kurreliga täpselt samal ajal, hooaja tipp langeb neilgi toomingate õitsemise ajale mais. Märklid on eriti sagedased Lääne-Eestis ja saartel, ida pool leidub neid harvem. Söödavuselt on nad kurrelitega võrdsed, kuuluvad Eesti paremate värskelt tarvitavate seente hulka.

Lume-ebamampel (*Hemipholiota aedipus*). Kujutame ette aega metsas kuu aega tagasi, jahedas ja jäises aprillis. Kas juba siis võis leida seeni? Tõepoolest, 9. aprillil 1978 on minu päevikus esmane märgeline lume-ebamampeli leiu kohta Tartu lähedalt Tähtvere metsast Tiksojalt. Seen kasvas seal haava-paju-lepavõsas veel poolenisti keltse haavalehevarise kihil. Tookord kandis seen hoopis lumemampeli (*Pholiota oedipus*) nimetust, hiljem sai temast lumetõmmukas (*Phaeogalera oedipus*). Selle seene süstemaatiline kuuluvus ei ole siiani päris selge, nii et ka praegune nimetus ei pruugi püsima jääda.

Lume-ebamampel on üleni mesikollakaspruun, erksavõitu värvusega lehkseen. Tema õhuke kübar on tugevalt hügrofaanne, triibulise servaga ja limane, läbimõõt kuni viis sentimeetrit. Väga noortel viljakehadel ilmneb valge kiudloor, millest hiljem jääb jalale nõrk kiudrõngas, päris vanalt kaob seegi. Üsna hõredalt asetsevad eoslehekeseid on tsüstiididest valgetäkilise servaga ning kinnituvad jalale ümardunult hambaga. Erilist lõhna ja maitset sel seenel pole.

Lume-ebamampelil on väga eriomane kasvupaik: ta kasvab lodustuvates ja saluhaavikutes ning haava-segametsades ainult möödunud aasta haavalehevarisel, kinnitudes kõdunenud haavalehtedele suure vesise mütseelitombuga. Viljakehi moodustab ainult väga vesistes, märgades nõgudes ja süvendites ning armastab külmi, veel veidi lumiseid ja keltseid kohti. Vähemalt Tartu ümbruses on ta sage, kasvab tihti suurte, 50–100-viljakehaliste kogumikena.

KESKKONNAMINISTEERIUM

Keskkonnaministeeriumi Valgamaa Keskkonnateenistus koostöös Otepää Looduspargiga kuulutab välja

loodusfoto konkursi

Fotokonkurss toimub kahes kategoorias: lapsed kuni vanuses 15 eluaastat ning täiskasvanud. Esitada võib: kuni 5 üksikpilti ja ühe 5 pildist koosneva seeria. Pildid võivad olla negatiivist valmistatud fotod ja digitaalfotod, mis peavad kajastama Valgamaa loodust.

Fotode suuruseks peab olema on 15x21 cm. Digitaalfotode resolutsiooniks on vähemalt 300 dpi, salvestatud CD-R-ile. Parimale üksikfotole ning seeriale on ette nähtud rahalised preemiad. Auhinnafondi suuruseks on 15 000 krooni.

Fotod palutakse saata hiljemalt 15. oktoobriks aadressil: Valgamaa keskkonnateenistus, Valga 68203, Kesk 12, märgusõna "Valgamaa Loodusfoto". Kinnises ümbrikus palutakse lisada autori ees- ja perekonnanimi, vanus, kontaktandmed koos andmetega foto(de) kohta: aeg, koht, fotol kujutatut.

Konkursitingimustega saab täpsemalt tutvuda Valgamaa keskkonnateenistuse koduleheküljel: www.valga.enviree keskkonnainfo all. Täpsem info: tel. 766 6115.

Lume-ebamampel üllatab juba aprillikuises keltsases haavikus.

Lume-ebamampel võiks põhimõtteliselt olla söögiseen, sest mürgine ta pole. Ent õhukesevõitu, väike ja vesine viljakeha ei meelita korjama ega süüa. Niisugusel varakevadisel ajal saab aga seene leidja rõõmu silmailust.

Kobarlõhkik (*Encoelia fascicularis*) on samuti varane aprillikuu seen. Süstemaatiliselt kuulub ta tiksikulaadsete kottseente hulka. Tema karikakujulised, seest mustjaspruunid, väljastpoolt hallikajahukad, kuni sentimeetri suurused jalata lehtereoslad kasvavad kimpudena välja maas lamavate kõdunevate haavatüvede ja -okste koorepragudest, leida võib neid ka haavaokste murdunud ots-test. Korduvalt on seda seent leitud aprilli alguses Tartu ümbrusest Ihastest, Vasulast ja Vedu kandist, kuid tihti oli tegemist juba ülevananenud viljakehadega. Tundub, et kobarlõhkiku tippaeg on meil mõnikord veelgi varasemal ajal: olen teda täiesti värskena ja hulganisti leidnud haavatüvedelt juba 3. jaanuaril (1988. aastal Vasulast), kui sooja oli seitse kraadi ning mets peaaegu lumeta. Kobarlõhkik on Eestis kaunis sage. Temagi on varakevadisel ajal vaid silmarõõmu pakkuv seeneke: süüa ei ahvatle, kuigi pole mürgine. ■

Kuulo Kalamees (1934) on seeneteadlane, TÜ emeriitprofessor, EPMÜ vanemteadur. Uurib lehkseente süstemaatikat ja ökoloogiat.